

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Мельниченко О.А.

Melnychenko O. A.

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЗВ'ЯЗКУ МІЖ РІВНЕМ ТА ЯКІСТЮ ЖИТТЯ СТУДЕНТІВ І СТАНОМ ЇХНЬОГО ЗДОРОВ'Я

Систематизовано аспекти здорового способу життя. Окреслено особливості ставлення студентів до власного здоров'я. Наведено методики оцінки рівня та якості життя населення, а також виокремлено ті з них, що стосуються здоров'я студентів. Доведено, що комплексна оцінка зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я передбачає використання офіційних статистичних даних і результатів соціологічних досліджень.

Ключові слова: здоров'я, студенти, рівень та якість життя, стан, оцінка.

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE CONNECTION BETWEEN THE LEVEL AND THE QUALITY OF STUDENTS' LIFE AND THEIR STATE OF HEALTH

The methods of a healthy life style were systematized. The Peculiarities of students' attitude to their own health were outlined. Methods of the assessment of the level and quality of life were listed and also those of them, that concern students' health were singled out. It was proved that comprehensive assessment of the connection between the level and the quality of students' life and their state of health presupposes usage of the official statistics and results of sociological research.

Keywords: health, students, the level and the quality of life, state, assessment.

Постановка проблеми. Існує усталена думка, що освічені люди значно рідше потрапляють в тенета бідності, проте "набуття освіти не гарантує безбідного життя" [12, с. 314]. Попри це й надалі "приблизно 2/3 батьків погоджуються нести серйозні фінансові витрати для того, щоб дати своїм дітям якісну вищу освіту" [8, с. 39]. При цьому "переважна більшість таких осіб вимушена залишити "батьківський дім" й адаптуватися до нових умов життєдіяльності в іншому місті, а почасти – й в іншій країні. Доволі гостро ця проблема стоїть, коли студенти-першокурсники потрапляють в мультинаціональне середовище (означене поширене у провідних ВНЗ, де одночасно навчаються представники різних країн); водночас, ще більше клопоту мають ті, хто має навчатись в іншій країні й на нерідній для себе мові" [10, с. 122]. "За будь-яких обставин, кожен студент (й тим паче, його батьки) прагне забезпечити належний рівень та якість власного життя, тобто, по-перше, мати необхідний набір благ, використання яких здане задовольнити його нагальні потреби й, по-друге, отримувати задоволення від того, як він живе (у т.ч. й від навчання)" [9, с. 450]. Вищенаведене, з одного боку, наочно відображає узагальнену точку зору щодо цієї проблематики як більшості пересічних громадян, так і науковців. Актуальності даному дослідженню додають такі статистичні дані: нині "на теренах України функціонує 661 ВНЗ I–IV рівнів акредитації" [1], але лише "п'ять з них представлено у щорічному

(2018 р.) рейтингу найкращих університетів світу" [22]; "у ВНЗ України загалом навчається більш як 1,5 млн студентів" [1], з яких "66,3 тис. (4,3 %) – іноземці, котрі представляють 147 країн світу" [11]; "біля 70 тис. наших співвітчизників є студентами закордонних ВНЗ, і їх число останнім часом щороку зростає на 20 %" [18]. Відтак, попри загальну тенденцію до "скорочення числа вітчизняних ВНЗ і студентів, котрі там навчаються" [1], Україна зберігає статус країни з доволі розвинутою сферою вищої освіти, а відтак – залишається територією, де мають опанувати майбутній фах не лише наші співвітчизники, а й громадяни інших країн. Саме тому вкрай важливо створити гідні умови для навчання та життя студентів, забезпечивши вирішення їхніх численних економічних, соціальних, культурних й інших проблем. Однією з них є забезпечення сприятливих умов для збереження їхнього здоров'я. Означене, зрештою, й актуалізує необхідність дослідження існуючих методик оцінки зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я.

Мета дослідження – розробка рекомендацій щодо оцінювання зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я. **Об'єкт дослідження** – стан здоров'я студентів. **Предмет дослідження** – комплексна оцінка зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я.

Матеріал і методи дослідження. Методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань покращання здоров'я студентів, а також підвищення рівня та якості їхнього життя. У роботі застосовувались такі методи дослідження: *абстрактно-логічний* – для теоретичних узагальнень і формування висновків; *аналізу та синтезу* – для виявлення та оцінка зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я; *порівняльного аналізу* – для дослідження методологічних підходів, концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених особливостям такої оцінки.

Викладення основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Добробут окремого індивіда істотною мірою залежить від стану його здоров'я, який є важливою запорукою, з одного боку, здатності займатись діяльністю, що приносить доходи), з іншого – мінімізації витрат (втратах), пов'язаних з лікуванням і реабілітацією. Задля підтримання доброго стану здоров'я "бажано вести здоровий спосіб життя, займатися фізкультурою та спортом, своєчасно проходити медичні обстеження та лікування, уникати травматизму тощо" [7, с. 28]. До речі, здоровий спосіб життя "передбачає оптимальну рухову активність, раціональне харчування, здоровий сон, дотримання гігієнічних правил, відмову від тютюнопаління, вживання наркотиків і зловживання алкоголем, зниження рівня травматизму" [6, с. 13]. Тому цілком природно, що вчені (Бальсевич В., Віленський М., Лубишева Л.) усе частіше звертаються до здорового способу життя як до самостійного соціального феномена, характеризують його як особливий стан особистості. При цьому виділяють такі аспекти досліджуваного феномену: *медико-біологічні* – індивідуальне та громадське здоров'я (Лісіцин Ю., Шенкман С.); *психолого-педагогічні* – свідомість, мотивація та психологія людини (Аксьонов Г., Бальсевич В., Віленський М., Дітлс Р., Кобелянська Л., Мартинюк І.); *соціально-економічні* – стратифікація населення, місці особистості у процесі виробництва та споживання благ (Лібанова Е., Мандибура В., Мельниченко О., Тридід О.); *філософсько-соціологічні* – глобальна соціальна проблема, складова частина життя суспільства в цілому (Виноградов П., Єрасов Б., Мільштейн О., Пономарчук В., Столяров В.). Зрештою, попри наявні відмінності між поширеними підходами до дослідження цього феномену, усі вони "націлені на рішення однієї проблеми – зміцнення здоров'я індивіда" [5].

Щодо студентів, то більшість з них (навіть за умови отримання власних доходів) усе ж є матеріально залежними від своїх батьків (принаймні, у перші роки студентського життя). Саме тому параметри (сума, форма, стабільність) фінансової підтримки батьків визначають розмір "доходів" студентів, а з тим – розмір і структуру їхніх витрат. І хоча, почасти, батьки не воліють сильно розбещувати своїх дітей "зайвими" коштами, проте, все ж, виділяють їм певну суму коштів (необхідні ресурси), достатню для комфортного життя. При цьому існує значна відмінність щодо розміру такого фінансування, структури витрат, стереотипів стосовно комфорту тощо. Так, саме розмір фінансової підтримки батьків (зокрема, тієї суми, що залишається після сплати власне за навчання) є визначальним при виборі студентом способу задоволення його основних потреб: помешкання (гуртожиток, квартира), харчування (особисте приготування їжі, їдальня, ресторан), одяг і взуття (масове, брендові). Тут теж слід зважати як на національні, культурні, релігійні й інші особливості тієї нації, представником якої є студент (як приклад, скромність чи свобода у поведінці, споживання алкоголю чи нехтування ним), так і на особистісні його характеристики (вихованість/розбещеність, умотивованість/байдужість). Своєю чергою, "спосіб життя найбільшою мірою залежить від розміру матеріальних доходів, рівня освіти, стану здоров'я та іншого" [7, с. 17].

Серед пересічних громадян донині панує розуміння "здоров'я як відсутність хвороб. При цьому здоров'я сприймається як порятунок від негативних відчуттів, як-от: нездужання, біль, недуга, слабкість тощо. Незадоволеність таким розумінням поняття "здоров'я" часто намагаються обійти за рахунок використання поняття "практично здоровий" [21].

Більшість студентів є порівняно молодими особами, котрим допоки невідомі проблеми, пов'язані зі станом їхнього здоров'я, а тому вони можуть собі дозволити (принаймні, їм так видається) таку розкіш, як не перейматись цим питанням. Більше того, чимало з них веде нездоровий спосіб життя, який "безпосередньо впливає на параметри рівня та якості життя населення" [16]: часті відвідування закладів "швидкого харчування" та низька рухова активність призводять до появи "зайвої ваги"; зловживання алкоголем (і тим паче, наркотиками) – асоціальної поведінки, "вимивання" коштів і нехтування навчанням, як таким; нехтування правилами безпеки та гігієни – травматизму та/чи формування хронічних захворювань; безладне статеве життя – підвищення ймовірності зараження венеричними захворюваннями та/чи ВІЛ-СНІД. Окремої уваги заслуговують ті студенти, котрі мають особливі потреби (потерпають від хронічних захворювань, інвалідності тощо), а відтак – мають більше складностей з соціалізацією й потребують інклюзивної освіти.

Харківські учені [14, с. 37] наводять класифікацію існуючих підходів до оцінки рівня та якості життя населення, яка є своєрідною відправною точкою для подальшого дослідження цього питання, а О. Тридід [16] сформулював критерії, яким повинна відповідати методика оцінки рівня життя населення, а саме: орієнтація на наявні достовірні статистичні дані, що використовуються під час розрахунків; адаптованість до міжнародних методик оцінки; всебічна й максимально повна оцінка ступеню задоволення цілей життєдіяльності людини; застосування інтегрального методу оцінки. Водночас Н. Тимчишена переконана, що "набір показників для оцінки рівня та якості життя населення передбачає співвідношення головних факторів, що коректують економічні чинники, утворюючи певну системну модель. Ця модель складається з системи макроекономічних, соціальних і соціально-економічних показників. Вони демонструють певний стан економіки країни, який, у свою чергу, обумовлює певний політичний режим, а також залежну від перших двох факторів

соціальну політику" [15, с. 89]. "Основним показником, який офіційно використовується фахівцями ООН для оцінювання рівня та якості життя населення в різних країнах світу, є індекс людського розвитку (ІЛР), який являє собою інтегральну оцінку трьох складових компонент, що характеризують довголіття, рівень освіти і дохід населення країн світу" [17, с. 253]. З часом ІЛР було вдосконалено і на його основі "розроблено індекс розвитку людського потенціалу, який є середнім арифметичним таких показників: очікуваної тривалості життя, доступного рівня освіти (грамотності) населення, скоректованого реального ВВП на душу населення" [17, с. 255]. Водночас, науковою спільнотою запропоноване значне число різних методик оцінювання рівня та якості життя населення, узагальнення яких [7, с. 156–159] дозволяє стверджувати про те, що більшість методик: відображають переважно соціально-економічні та демографічні аспекти життєдіяльності населення, тоді як майже залишаючи поза увагою питання його здоров'я; стосуються населення загалом, а не окремих його верств (з одного боку це виправдано універсальністю пропонувананих методик, але з іншого – не завжди дозволяє належним чином урахувувати специфіку саме студентства).

У контексті даного дослідження викликає інтерес ті методики, згідно з яким рівень життя студентів характеризують, окрім іншого, такі групи показників: стан здоров'я населення [1; 2; 3; 19]; середня тривалість життя населення [1; 4; 14], у т.ч. тих, хто живе менше 40 років [4]; відносний коефіцієнт смертності (відношення кількості смертей осіб у віці 50 років і більше до загальної кількості смертей) [14]; розвиненість сфери охорони здоров'я [1; 7; 20]; рівень медичного обслуговування; масштаби зловживання наркотиками, алкоголем і мають інші суспільно небезпечні вади; поширення ВІЛ-інфекції, СНІДу, відкритих форм туберкульозу та інших суспільно небезпечних хвороб; виробничий травматизм; забруднення навколишнього природного середовища [7]; економічна депривація через недостатність коштів для оплати медичних послуг [1; 3; 13] та/чи відсутність медичних закладів; смертність дітей у віці до одного року [1; 7].

Показники захворюваності серед студентів надають лише загальну уяву про рівень їх життя, оскільки від хвороб не захищені ні багаті, ні бідні. У даному випадку більший інтерес викликає не стільки перелік хвороб, скільки можливість отримати кваліфіковану медичну допомогу й позбутися недуги. "Через недостатнє державне фінансування закладів охорони здоров'я, відсутність дієвої системи медичного страхування та низькі доходи населення, викликає сумнів доречність вивчення динаміки наявності лікарів і середнього медичного персоналу, лікарських місць й планової ємності амбулаторно-поліклінічних закладів. Інформативнішими є показники кількості осіб, які здолали недугу або ж зменшили її негативні прояви" [7, с. 162–163].

Комплексна оцінка зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я передбачає використання офіційних статистичних даних і результатів соціологічних досліджень. Задля цього слід використати опитувальник (авторське свідоцтво № 84071 від 02.01.2019 р.), який "складається з таких блоків. Блок "Загальна інформація про респондента" містить не лише основні демографічні дані про респондентів, а і найважливіші (зважаючи на специфіку даного дослідження) характеристики умов і способу їхнього життя. Тим самим формується вихідна база для подальшого виділення причинно-наслідкових зв'язків між особистістю респондента та впливом особливостей адаптації студентів до економічних, соціальних і природних факторів на рівень та якість життя таких осіб. Блок "Характеристика зовнішнього середовища життєдіяльності студента" містить як

перелік окремих факторів, що обумовлюють певний рівень та якість його життя, так і суб'єктивне судження цих осіб про міру впливовості цих факторів. Саме для спростування чи підтвердження ймовірних сумнівів (зниження суб'єктивності результатів опитування) використовують блок "Питання на уточнення" [9, с. 452].

Висновки. Існуючі методики оцінки рівня та якості життя студентів відрізняються за кількістю показників, мірою їх суб'єктивності й адаптованості до конкретних умов, критеріями оцінки. Застосування інтегральних показників дозволяє точніше оцінити рівень добробуту та стан здоров'я студентів. Комплексна оцінка зв'язку між рівнем та якістю життя студентів і станом їхнього здоров'я передбачає використання офіційних статистичних даних і результатів соціологічних досліджень. Подальші наукові розвідки мають бути присвячені розробці практичних рекомендацій щодо зниження негативного впливу зовнішніх факторів на життя студентів.

Список літератури:

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.10.2018 р.)
2. Карамішев Д.В. Стратегічне управління інноваційними процесами в системі охорони здоров'я: державні механізми: монографія. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2006. 304 с.
3. Качество жизни. *Бизнес*. 2006. № 5. С. 8.
4. Клівіденко Л. Соціальний захист населення та шляхи подолання бідності. *Вісник КНТЕУ*. 2004. № 3. С. 41–46.
5. Лисицын Ю.П. Социальная гигиена и организация здравоохранения: учебное пособие. Москва: Медицина, 1993. 512 с.
6. Лібанова Е.М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2008. № 1. С. 9–22.
7. Мельниченко О.А. Державна політика щодо підвищення рівня та якості життя населення: дис. ... д.держ.упр.: спец. 25.00.02 "Механізми державного управління". Запоріжжя, 2010. 448 с.
8. Мельниченко О.А. Опитування як спосіб виявлення впливу особливостей адаптації студентів до економічних, соціальних і природних факторів на рівень та якість життя таких осіб. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матеріали XII наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 30 листопада 2018 р. / за заг. ред. О.Б. Кіреєвої*. Дніпро: Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 450–453.
9. Мельниченко О.А. Освіта як чинник підвищення рівня добробуту населення. *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ДокНаукДержУпр, 2011. № 3. С. 149–153.
10. Мельниченко О.А., Мельниченко В.О., Хо Дж. Адаптація іноземних студентів до навчання у мультинаціональному середовищі: проблеми та напрями їх вирішення. *Громадське здоров'я в Україні: проблеми та способи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. уч., 24 жовтня 2018 р.* Харків: Вид-во ХНМУ, 2018. С. 121–124.
11. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: studyinukraine.ua.gov (дата звернення: 28.10.2018 р.)
12. Рєвнівцева О.В. Система вищої освіти України: фінансові аспекти сучасних проблем розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2010. № 2. С. 36–45.
13. Римашевская Н.М. Прожиточный минимум. *Аргументы и факты*. 1990. № 14. С. 2.

14. Рівень і якість життя населення: монографія / за ред. Є.П. Кушнарєва. Харків: Вид-во ІНЖЕК, 2004. 272 с.
15. Тимчишена Н. Проблема бідності та соціально-захисна діяльність держави. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2007. № 1. С. 87–93.
16. Тридід О.О. Оцінка рівня та способу життя населення регіону: дис. ... к.е.н.: спец. 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка". Харків, 2006. 161 с.
17. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика. Київ: КНЕУ, 2002. 376 с.
18. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи. URL: <http://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy> (дата звернення: 28.10.2018 р.)
19. Феоктистов Д.В. Методология оценки уровня и качества жизни населения. URL: <http://kodeks.pirit.sibtel.ru:/nic/200211/021.htm> (дата звернення: 14.10.2018 р.)
20. Шкурін Г. Системні підходи щодо підвищення рівня життя сільського населення на основі комплексної оцінки регіонів і визначення їхнього рейтингу. *Україна: аспекти праці*. 2008. № 1. С. 29–34.
21. Alekseienco R.V., Rysovana L.M. Directions of recreation of the modern students. *4th International Scientific Interdisciplinary Congress for medical students and young doctors*. Kharkov: KhNMU. 2011. April 13th–14th. P. 7.
22. Times higher education: рейтинг кращих університетів світу 2018. (world university rankings 2018). URL: <http://www.eurosvita.net/index.php/?category=1&id=5358> (дата звернення: 25.11.2018 р.)